

<https://doi.org/10.31470/2706-7904-2021-16-80-85>

МОВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПСИХОЛІНГВІСТИКИ КОМУНІКАТИВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

*Language Tolerance as a Component of Psycholinguistics of
Communicative Tolerance*

Stefaniya Dobroskok

Postgraduate Student

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav (Ukraine)

stefaniya@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7590-9193>

Absrtact

The article presents the author's understanding of language tolerance. According to our scientific understanding, language tolerance is tolerance and indulgence of the subjects of speech to the language of others. It is setting for liberally respectable language relations, tolerant attitude and acceptance with an understanding the language behavior of speakers of different ethnic languages, their national language traditions and values that differ from their own. Language tolerance helps to prevent interethnic conflicts against the background of language intolerance and to establish a balanced language policy.

Key words: *language tolerance, intolerance, tolerance in communication.*

Вступ **Introduction**

Ідея мовної толерантності представлена в світовій науці як концепція «мультікультуралізму». Це означає підтримку мовної різноманітності в світовому просторі і в окремо взятій країні, терпимість до носіїв інших мов в усіх їхніх культурний проявах. Нетолерантність до носіїв інших мов, інших культур є показником відсутності як у індивідів, так і в окремих держав демократії і цивілізованості.

Декларація принципів толерантності ЮНЕСКО визначає мовну толерантність як повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур, зокрема національних і етнічних мов світу; як чесноту, яка уможливилює досягнення миру (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503#Text; <https://www.un.org/ru/about-us/un->

charter/full-text). Мовна толерантність, будучи одним із аспектів проблеми комунікативної толерантності, набуває особливого значення на початку XXI століття, коли здійснюються реальні кроки на шляху до мирного врегулювання існуючих світових проблем, коли мова протистояння змінюється на мову толерантного діалогу, мову взаєморозуміння, коли мовні відмінності не викликають агресії і зневаги та розглядаються як загальнолюдські цінності в контексті прав людини. В даний час мовна толерантність поступово стає нормою існування багатьох розвинених країн і їх громадян. Свідченням цього є визнання окремими державами в якості державної мови одночасно кількох мов, наприклад як це має місце в Швейцарії, Канаді й інших поліетнічних країнах.

Враховуючи це, важливим завданням психолінгвістики є здійснення аналізу новітніх досліджень з погляду на вирішення в них питань мовної толерантності як складової проблематики толерантності в комунікації – фундаментального універсального принципу, на якому покликані ґрунтуватися людські взаємовідносини, окремі суспільства і світ в цілому.

Мета статті – продемонструвати, як в дослідженнях, присвячених різним видам толерантності, представлена саме мовна толерантність, яким чином ці розвідки відображають комунікативні аспекти толерантності; презентувати авторське розуміння мовної толерантності.

Методи дослідження *Methods of the Research*

У дослідженні використовувалися такі методи: систематичний огляд і теоретичний аналіз сучасних досліджень з проблематики толерантності, зокрема мовної толерантності, систематизація й узагальнення результатів аналізу, дослідницький синтез, виокремлення істотних ознак досліджуваного явища, дефініціювання.

Результати *Results*

Термін «мовна толерантність» має кілька тлумачень. Наше розуміння цього поняття зумовлено кількома чинниками. По-перше, мовна толерантність – це компонент комунікативної толерантності. По-друге, толерантність – це якість комунікації, а саме: вона може бути як толерантною, так і інтолерантною. По-третє, якою комунікація буде дійсно, великою мірою залежатиме від мовних засобів, які

використовуватимуться суб'єктами мовленнєвого спілкування: воно буде або терпимим, миролюбивим, виваженим в мовному сенсі, або мовно агресивним. І нарешті, комунікація, яка пронизує усі сфери взаємодії людей, завжди представлена двома мовленнєвими процесами: говорінням і аудіюванням (Калмиков та ін., 2021). Тому толерантність в комунікації і при продукуванні висловлювань, і при їх сприйманні та розумінні безпосередньо залежить від мовної компетентності комунікантів: з одного боку, здатності адресанта вибирати доречні конвенціональні мовні засоби, виявляти через них повагу до адресата, а з іншого боку, здатності адресата демонструвати готовність спокійно, без негативних емоцій приймати вибрану адресантом мову мовленнєвої взаємодії, його мовний стиль і використані ним засоби мови навіть тоді, коли вони не сприймаються ним як унормовані, витримані в стилі, відповідному ситуації спілкування і рівню мовної компетенції його співрозмовника. Загалом, спираючись на визначення толерантності, подане в Оксфордському словнику, визначаємо мовну толерантність як мовну терпимість носія мови, його готовність приймати мовну поведінку Іншого, яка відрізняється від власної, навіть якщо він не погоджується з нею, або не приймає її.

Отже, *мовна толерантність* – терміносполучення, яке означає терпіння індивіда до іншого мовця, прийняття ним несхожої на нього людини і за іншомовною ознакою, і за мовною компетенцією, і за культурою мовлення. Проявляти мовну толерантність – це вважати, що якщо у когось мова не така, як у тебе, або інший говорить не так як ти, це не означає, що цей Інший поганий і що його потрібно примусити відмовитися від його етнічної або рідної мови, від усталеної мовної поведінки і мовних звичок.

Мовна толерантність – це не тільки терпимість до різних національних й індивідуальних мов, поблажливість до певного мовця. Це і чітке настановлення на ліберально поважні вербально організовані відносини, нейтральне ставлення до мовної поведінки інших і прийняття її з розумінням. Всі ці прояви толерантності сприятимуть «попередженню конфліктів і встановленню взаєморозуміння між людьми» (Ильин, 2015).

Аналіз досліджень, присвячених різним видам толерантності дав змогу встановити таку тенденцію. Незважаючи на те, який вид толерантності експериментально вивчається: чи гендерна толерантність, чи сексуальна толерантність, чи толерантність до невизначеності, чи міжетнічна толерантність або інші її види – вони завжди є комунікативно зумовленими і в будь-якому з цих проявів певне місце належить мовній толерантності, яка завдяки або зовнішньомовленнєвим або внутрішньомовленнєвим мовним засобам забезпечує досягнення певного виду

толерантності. Для аргументації цієї тенденції наведемо кілька прикладів з матеріалів аналізу проведених досліджень.

Так, використовуючи експериментальний дизайн, науковці дослідили терпимість більшості голландців з різним ступенем морального занепокоєння до суперечливих практик поведінки здійснених культурно несхожою (мусульманською) або подібною (ортодоксальною протестантською) меншиною. Вони вивчали, чи впливали аргументи «за» або «проти» (або в поєднанні обох) в конкретній практиці на прояв до них толерантності. Результати засвідчили, що учасники експерименту виявляли меншу толерантність до провокаційних практик, коли це було пов'язано з мусульманами, ніж ортодоксальними протестантами, але не тоді, коли така практика викликала високий ступінь морального занепокоєння (Hirsch, Verkuyten & Yogeewaran, 2019). Результати цього дослідження вказують на його комунікативний характер. Як обґрунтували ці дослідники, життя з огляду на релігійну й етнічну різноманітність вимагає, щоб члени суспільства іноді приймали утворені на тлі мовної свідомості інших позагрупові практики, які вони особисто не схвалюють.

Застосовуючи методологію аналізу змісту шести індивідуальних напівструктурованих інтерв'ю науковці виявили, що більшість учасників фокусної групи – майбутніх вчителів – виступають за представництво гендерної та сексуальної різноманітності в розважальних ЗМІ. Деякі інформанти підкреслювали необхідність обмеження таких представництв, наприклад, конкретним часом, уникаючи їх серед відкритих телевізійних каналів. Це змусило дослідників вважати, що їхні думки ґрунтуються на толерантності та політично коректній мові, яка, можливо, приховує спробу накласти цензуру на простір, обіг та висловлювання людей, які не гетеронормативні (Testolin, Sanfelice & Silva, 2020). Отже, ця розвідка цілком ґрунтується на проблематиці комунікативної взаємодії і розумінні дослідниками мовної толерантності майбутніх вчителів.

Завдання розвідки (Davids, 2019) її автор вбачає в концептуальному розгляді толерантності як освітнього імперативу в межах функціонування вищої освіти та реалізації демократії. Якщо вища освіта має виконувати свої обов'язки щодо суспільного блага, то вона має, як вважає дослідник, підтримувати в комунікативній взаємодії ті чесноти, які, швидше за все, сприятимуть мирному та гармонійному співіснуванню студентів. При цьому він вдається до вживання терміну «мова ненависті», підкреслюючи цим самим занепокоєння щодо проявів мовної інтолерантності, яка зашкоджує вияву мовної терпимості.

У своєму дослідженні Стівен Сміт заклав концептуальну основу для прагматики правової толерантності. Будуючи прагматичну аргументацію щодо правової терпимості, він виділив правові реакції в широкому діапазоні юрисдикцій та

переніс їх на широкий спектр спірних моральних питань. Розкриваючи наслідки правової толерантності, аналізуючи її нестабільність та зв'язок із державною владою, він також окреслив деякі потенційні межі прагматичної правової терпимості (Smet, 2019). Цей дослідник вживає релевантні мовні терпимості терміни на зразок: «розумна незгода», «спірні моральні проблеми», «свідоме заперечення», підкреслюючи у такий спосіб необхідність дотримання комунікативної толерантності в правовому полі.

Проблема психології прояву інтолерантності до біженців та іммігрантів, людей з різних релігійних та етнічних груп і людей, які дотримуються різних ідеологічних поглядів, яка вирішувалася в дослідженні (Verkuyten, Adelman & Yogeewaran, 2020), є за своєю суттю глибоко комунікативною і спрямованою на те, аби зрозуміти, як реагувати на нетерпимість, і як нетерпимість до носіїв іншої мови може призвести до непримиренних розбіжностей між культурними, релігійними та ідеологічними групами. Дослідники виокремили різні розуміння нетерпимості та презентували три її форми: (а) упереджувальна нетерпимість, заснована на жорсткості, замкненості та антипатії до групи людей; (б) інтуїтивна нетерпимість, що включає несхвалення переконань або практик поза групою, заснованих на нерелективних реакціях; (в) обміркована нетерпимість, що передбачає втручання у конкретні переконання або практики, які, як вони вважають, порушують моральні принципи та цінності. Вживаючи такі наукові терміни, як: «толерантність», «різноманітність», «меншність» «упередження», «дискримінація», «міжгрупова толерація» – і, розкриваючи суть цих понять, дослідники цим самим засвідчують, що всі означені ними форми інтолерантності мають у своїй основі певний рівень розвитку мовної свідомості представників соціуму і зумовлений ним рівень мовної нетерпимості.

Висновки **Conclusions**

Репрезентовані на окремих прикладах дані з матеріалів систематичного огляду і тематичного аналізу досліджень, проведених за останні роки, дав змогу сформулювати такі висновки.

Мовна толерантність, що проявляється в сучасних соціально-політичних умовах різних держав, все більше привертає увагу науковців. Незалежно від аспекту дослідження, а саме: психологічного, соціального, мовного, гендерного, культурологічного, політичного, юридичного, чи якогось іншого аспекту – комунікативно-толерантний вектор має місце в кожному із досліджуваних видів толерантності.

Більшість існуючих розвідок толерантності, пов'язаних з проблематикою мовної толерантності присвячені: (а) взаємовідносинам людей в поліетнічних суспільствах, багатоетнічних регіональних спільнотах; (б) мультикультуралізму; (в) національним мовам; (г) вищій освіті, зокрема мовної освіти при одномовному і двомовному навчанні та ін.

Здійснений систематичний огляд досліджень засвідчив, що в цивілізованому світі мовна толерантність стає загальнолюдським принципом перцепції, інтеракції і комунікації між різними націями, принципом збереження миру планетарним людством.

Література *References*

- Декларация принципов толерантности.* (н.д.). Режим доступа: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503#Text
- Ильин, Е.П. (2015). *Психология общения и межличностных отношений.* Санкт-Петербург: Питер.
- Калмиков, Г.В., Доброскок, С.С., Чижма, Д.М. Ендеберя, І.В., & Кихтюк, О.В. (2021). Комунікативна толерантність vs комунікативна інтолерантність як генеративна проблема. *Psycholinguistics*, 30(1), 26-58. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2021-30-1-26-58>
- Преамбула Устава Организации Объединённых Наций.* (н.д.). Режим доступа: <https://www.un.org/ru/about-us/un-charter/full-text>
- Dauids, N. (2019). Tolerance as an imperative for higher education and democracy. *South African Journal of Higher Education*, 33(4), 62-75. <https://doi.org/10.20853/33-4-2797>
- Hirsch, M., Verkuyten, M., & Yogeewaran, K. (2019). To accept or not to accept: level of moral concern impacts on tolerance of muslim minority practices. *British Journal of Social Psychology*, 58(1), 196-210. <https://doi.org/10.1111/bjso.12284>
- Smet, S. (2019.). The Pragmatic Case for Legal Tolerance. *Oxford Journal of Legal Studies*, 39(2), 344-373. <https://doi.org/10.1093/ojls/gqz007>
- Testolin, M. J., Sanfelice, G. R., & Silva, A. L. dos S. (2020). Solidariedade ou tolerância? a recepção de futuros/as professores/as sobre as representações não heteronormativas nas mídias de entretenimento. *Revista Tempos e Espaços em Educação*, 13(32), 1-20. <https://doi.org/10.20952/revtee.v13i32.12928>
- Verkuyten, M., Adelman, L., & Yogeewaran, K. (2020). The psychology of intolerance: unpacking diverse understandings of intolerance. *Current Directions in Psychological Science*, 29(5), 467-472. <https://doi.org/10.1177/0963721420924763>